

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация на
тема „Стефан Савов Бобчев – жизнен и творчески път”,
представена за присъждане
на образователната и научна степен „доктор”
в Област 2. Хуманитарни науки
Професионално направление
2. 2. История и археология
(Архивистика, Документалистика, Палеография и Историография)

Кандидат: ас. Петър Людмилов Първанов, катедра „Икономически теории и икономика на социално-културната сфера”, Стопански факултет, ЮЗУ „Неофит Рилски”

Рецензент: доц. д-р Николай Проданов, катедра „Нова и най-нова история на България”, Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”

I. Кратки биографични данни за кандидата

Петър Първанов е бакалавър по История (2003, ЮЗУ "Неофит Рилски"), магистър по История (2004, ЮЗУ "Неофит Рилски"), магистър по Право (2007, ЮЗУ "Неофит Рилски").

Докторант по Историография към катедра Българска история и архивистика към Правно-историческия факултет на ЮЗУ "Неофит Рилски" (ноември 2004 г. - ноември 2008 г.). Научен ръководител му е била доц. д-р Елка Димитрова Дроснева, катедра „История на България”, Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски”. Отчислен от докторантура с право на защита.

Хоноруван асистент по Стопанска история към катедра Икономически теории на Стопанския факултет на ЮЗУ "Неофит Рилски" (2006 - 2008 г.). От януари 2009 г. до сега е редовен асистент по Стопанска история в същата катедра. Води семинарни упражнения по учебните дисциплини Стопанска

история и Европейско икономическо сътрудничество. През учебната 2008 - 2009 г. е водил семинарните упражнения по учебната дисциплина Историография в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”.

II. Характеристика на научната стойност на представения дисертационен труд

Дисертацията съдържа увод, три глави, заключение, две приложения, всичко 572 стандартни страници. Нейната цел е да се осъществи научно изследване на жизнения и творчески път на известния български политик, общественик и учен акад. Стефан Савов Бобчев. Както изрично посочва дисертантът, в сферата на проучване на научното дело на Бобчев, се е наложило ограничаване на изследователското поле само до анализ на историческите и правно-историческите му възгледи. Предвид огромния общ обем на публикациите на акад. Бобчев, посоченото ограничаване е разумно и необходимо.

Дисертационният труд по същество представлява изследване в три насоки – биографично, на общоисторическите трудове на Бобчев, на проучванията му в сферата на историята на правото.

В първото направление пред нас е класическа биография на един от представителите на държавния, политическия и научен елит на следосвобожденска България. В последните десетилетия българската историческа наука натрупа богат опит в създаването на подобни съчинения. Явно добре запознат с най-добрите образци в това отношение, П. Първанов ни предлага спокоен, добре премерен, силно информативен и в голяма степен научно безпристрастен разказ за относително дългия и наситен с много събития живот на Стефан С. Бобчев.

Втората структуроопределяща част от дисертацията е посветена на разнообразното творчество на Бобчев в сферата на историята. Творчество, плод

на интереси, зародили се още в юношеството и впоследствие доуплътнени от политическата активност на героя. Тези интереси са изключително разнообразни – от почти всички исторически епохи в българската история до множество въпроси на общата история. Следва напълно да се солидаризираме с мнението на докторанта, че историкът Бобчев гледа на себе си предимно като на популяризатор на историческите знания. Аргументирано е и схващането на П. Първанов, че въпреки това авторът има собствено виждане за развитие на миналото, донякъде повлияно и от политическите му позиции.

Третата, и по моему най-съществена част от дисертацията анализира правноисторическото творчество на С. С. Бобчев. Тази същественост идва най-вече от утвърдилото се вече мнение (напълно споделяно и защитавано от докторанта), че именно Бобчев е съзателят на „Историята на българското право” като научна и университетска дисциплина. Две са големите направления в историята на правото, които привличат Бобчев - историята на българското и славянското право, както и обичайното българско право. През целия си живот той работи по тези проблеми, като основната му цел е да напише цялостна история на българското право и кодекс на българското обичайно право. Както обикновено се получава, в реализирането на тази си цел Бобчев успява само частично. В третата глава на дисертацията П. Първанов прави системен анализ на усилията на Бобчев в споменатата творческа сфера. Авторът с основание акцентува на събирателската работа на Бобчев и на обстоятелството, че благодарение на нея той успява да формира определени свои концепции в сферата на историята на правото. Изследваният материал в тази част е добре систематизиран, направените изводи са защитими.

III. Основни научни приноси в представения дисертационен труд

1. Докторантът се е насочил към интересен и значим изследователски проблем. Като обем, фактическа и методологическа трудност темата е напълно подходяща за докторска дисертация.

2. Работата е написана въз основа на сериозни и разнообразни източници. Използвани са предимно непубликувани документи от личния фонд на Бобчев, който се съхранява в БИА към Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и документи, които се намират във фондове на учреждения и личности, свързани с дейността на Бобчев, които се намират в други архивни сбирки. Сред публикуваните извори трябва да се отбележат официални държавни документи, устави на организации, в които той е членувал, както и документи от различни учреденски издания. Привлечени са в качеството на информативен материал мемоари и дневници на личности, с които Бобчев си е сътрудничил през живота си. Най-същественият извор, както изрично отбелязва докторанта си остават ръкописите и публикуваните огромен брой Бобчеви съчинения, съществена част от които са използвани в дисертацията. В този смисъл може да се заключи, че за нуждите на дисертационното изследване е събрана и проучена голяма по обем и значение фактологическа информация, която не само уплътнява досегашните знания на българския читател за политика и учения Бобчев, но и дава възможност на докторанта да прави необходимите съпоставителни анализи, констатации и изводи.

3. Категорично може да се посочи доказаното умение на колегата да анализира достъпните литературни и архивни данни, като откроява главните направления за изследване на набелязания проблем.

4. Следва да се отбележи намерената адекватна структура на дисертационния труд, която като цяло не може да предизвика сериозно опониране. Заглавията на отделните структурни части са добре формулирани и отговарят на фактическото съдържание.

5. Дисертантът е приложил адекватна изследователска методика, благодарение на което текстът има цялостен и хомогенен характер.

6. Разбира се, най-съществените научни приноси са демонстрирани в самата сърцевина на дисертацията.

Смятам за необходимо да кажа, че едно от основните достойнства на дисертацията на П. Първанов е насочването му към правно-историческата проблематика. Това ми твърдение се нуждае от определена мотивация. Реалните обстоятелства в българската наука от края на XIX в. до наши дни са се сложили така, че основните автори в тази проблематика са юристи по образование. Оттам се достига и до основната слабост в целия обем изследвания – правната материя или изобщо не е разположена по адекватен начин в присъщия и исторически контекст или това е направено недотам успешно. Може би най-крайната илюстрация в това отношение е историята с неуспеха на един от преподавателите по История на правото в Софийския университет от 20 и 30-те години на миналия век – Никола Благоев – да стане редовен професор в края на кариерата си. Докторантът съвсем накратко споменава за сблъсъка между Благоев и Бобчев. Може би ще бъде интересно да се разкаже по-подробно за тази история, която е поучителна в най-баналния смисъл на думата.

Освен това, Стефан С. Бобчев е много подходяща творческа фигура, която илюстрира необходимостта от класически исторически подход при разработването на правноисторическата проблематика. Бобчев не е историк, но в течение на годините и благодарение на присъщата си любознателност той успява да натрупа извънредно богата историческа култура, свидетелство за която е и настоящата дисертация. Тя именно го довежда до извода, споменат изрично от докторанта, че науката за историята на правото е част от общата историческа наука. „Това, което е вярно за историята въобще, то е приложимо и за историята на правото” е същинският израз на Бобчев.

Правноисторическите изследвания са класически пример за интердисциплинарност. В този смисъл „двойната” академична подготовка на П. Първанов е предпоставка за качествено изследване. И такова, в голяма степен, е реализирано. Правно-историческият очерк, съдържащ се в трета глава на

изследването се отличава със системност, до голяма степен изчерпателност и яснота на изводите.

Успешен е и биографичният очерк в началото на дисертацията. Въпреки многото писано до този момент за живота на С. С. Бобчев, нуждата от цялостното му животописно представяне се удовлетворява едва сега, чрез тази част от дисертацията на П. Първанов.

Анализът на научно-популярната активност на С. С. Бобчев в сферата на историята може да се оцени позитивно. Във втората глава на дисертацията, със средствата на класическия историографски анализ е реализиран текст, който съответства на актуалните стандарти в разработваната проблематика.

7. Съдържанието на двете приложения към дисертацията също представлява безспорен научен принос на дисертанта. Библиографията на Ст. С. Бобчев, съставена от П. Първанов е най-цялостната изработена досега (макар и все още непълна, което добре е обяснено в труда). Приложение № 2 (Животописна на Бобчев) е важен справочен текст.

8. Изрично искам да отбележа няколко изречения в заключението на дисертацията, в които П. Първанов говори за несвършената работа. Според мен това е много показателно за научната му добросъвестност. Изцяло се присъединявам към формулираните от докторанта бъдещи перспективи за работа по отношение творчеството на Стефан С. Бобчев.

9. Дисертацията съответства на изискванията на съответните нормативни документи, които уреждат материята по научното израстване на академичния състав. Качествата на разработката от езикова гледна точка отговарят на съвременните изисквания. Депозираният автореферат е коректен спрямо обемистия дисертационен труд, като добре представя основните констатации и изводи.

IV. Критични бележки и препоръки.

Нито един научен труд, особено в подчертано субективните дебри на историята, не може да бъде определен като идеален. В този смисъл и към работата на П. Първанов могат да бъдат отправени определени бележки и препоръки.

Възможно е било и по-машабно „окръгляне” на информационната база. Прави впечатление, че за нуждите на дисертацията не са използвани архивните фондове на Научния архив на БАН. Този факт е слабо обясним, особено предвид обстоятелството, че Бобчев е бил дълги години в ръководството на Академията. Полезни биха могли да бъдат и някои лични фондове от този архив – напр. ф. 44к, архивният фонд на близкия приятел и родственик на Бобчев Михаил Маджаров. Що се отнася до отпечатаните материали е било възможно (не твърдя, че е било наложително) да се консултират някои публикации от последните години – напр. за зетя на Бобчев проф. Михаил Поповилиев, за дейността на инициативата „Българско отечество” и др.

Обемът на текста е сравнително голям за дисертационен труд. Според мен е било възможно изложението, касаещо съдържанието на научно-популярните трудове на Бобчев да бъде посъкратено. На освободеното място на читателя би било любопитно да види в съвсем конкретен план как всъщност общественият интерес към дадена тема води до написването на популярни исторически текстове.

Възможни са някои бележки по отношение структурата на дисертацията. Според мен структурната единица „част” в един текст принципно е по-голяма от единицата „глава”. Вътрешното структуриране на втора част от първа глава също не е възможно най-доброто.

Както при почти всяко друго проучване, посветено на определяна като „положителна” политическа, обществена или научна фигура, и в разглежданата дисертация авторът е краткословен на тема грешки и слабости на своя герой. Почти изцяло тази тема се ограничава с критичните нюанси в написаното за работата на Бобчев като министър, които не са продължени с други части от

политическата му кариера. А по отношение на тях има какво да се каже. Ще ми се само да припомня написаното от съвременен историк по отношение пребиваването на Бобчев в Петербург като пълномощен министър по време на Балканските войни – „От Петербург Бобчев гледаше на Балканите под друг ъгъл, често пъти от този на Певчески мост”. Не може да бъде еднозначна оценката за дейността на Бобчев при реализирането на завещанието на Евлоги Георгиев – да не забравяме все пак, въпреки многото изписано и изговорено, че волята на дарителя в последна сметка не е спазена. Някои дребни противоречия в житейските позиции на Бобчев са се промъкнали в текста като че ли случайно – напр. в края на XIX в. той е против хазарта, а малко по-късно – като ръководител на Свободния университет – няма нищо против висшето училище да организира лотарии като източник на допълнителни доходи. Изобщо има като че ли известно надценяване на алтруизма в действията на Бобчев. Освен това, едва ли наистина животът на Бобчев е бил в реална опасност в навечерието на Съединението (с. 69).

Смятам за възможно в текста да се заяви по-еднозначно обстоятелството, че определени научни тези на Бобчев вече са остарели. Най-очевидният пример в това отношение е т. нар. Крумово законодателство. Докторантът видимо се колебае коя интерпретация да възприеме – за това, че Крумово законодателство в този вид, в който е запазено в сборника Свидас е съществувало реално (каквото твърди и Бобчев) или, че доказателствата против такова утвърждаване са прекомерно много. Според мен, след защитата през 2006 г. на дисертацията на колегата Десислава Найденова „Преводни византийски законови паметници в Първото българско царство” да се поддържа първата теза е много трудно.

Възможни са някои чисто фактологични и технически забележки. Не е приемливо при първо споменаване на определена личност в исторически текст да се изписва само фамилията (д-р Янкулов, с. 51); на Бобчев не е връчен сръбски орден „Таков” (с. 60), а орденът „Таковски кръст” (орден Таковског Крста); името на известния български цензор в Цариград от късното ни

Възраждане е популярно като Никола Генович, а не като Никола Генчович (с. 33) и др. Определени детайли при цитирането под линия и в изписването на някои дати са спорни. На стр. 221 почти един след друг са включени два много приличащи си съдържателно абзаца. Вероятно това е плод на пропуск при окончателното редактиране на текста.

Предвид големият фактологически обем на дисертацията, присъствието на пълния набор от показалци (или като компромис само именен) би подпомогнало съществено читателя.

Възможно е в нечий очи написаното в тази част от рецензията да се стори твърде обемно и влизащо в противоречие с крайното ми предложение. Затова е необходимо известно уточнение.

Избраната от докторанта тема само на пръв поглед (а също и вероятно в очите на дилетантите в историческите проучвания) изглежда лесна за разработване. Всъщност, П. Първанов е трябвало да демонстрира висок професионализъм в познаването на практически почти цялата българска история – нашето средновековие и времето на османското владичество (времето, в което предимно са разположени изследванията на Бобчев по отношение миналото на българското право) и епохата от късното Възраждане почти до 1944 г. (годините, в които живее героя на дисертацията). При това познаването на втората епоха изисква много разностранни знания – от класическата политическа история до историята на българското висше образование. В този смисъл, е напълно естествено към текста да бъде възможно отправянето на немалко бележки и препоръки. Направените такива от мен, тук, в тази рецензия имат преди всичко прагматичен характер. Докторантът вероятно има намерение (и аз енергично му го препоръчвам) да издаде труда си като отделно книжно тяло. С оглед на тази перспектива написаното тук може би (и ако самия докторант прецени така) ще има някаква стойност с оглед качествата на бъдещата книга.

V. Заключение

Извършената събирателска, аналитична и синтезираща работа в рамките на разглежданата докторска дисертация по своя обем е огромна, по своето качество – много добра. Това ми дава основание да предложа на останалите членове на научното жури да гласуват положително за присъждането на образователната и научна степен „доктор” на докторанта Петър Людмилов Първанов, като заявявам, че и моят вот ще бъде убедено позитивен.

15 август 2012

Рецензент:

(доц. д-р Николай Проданов)